

Kárbin Ákos

'48-as politika '67-es alapon

A második Wekerle-kormány megalakulásának körülményei 1906 tavaszán

1848 Hungarian Politics on the Basis of 1867

*The Circumstances Surrounding the Formation of the Second Wekerle Government
in the Spring of 1906*

Összefoglalás

A 20. század eleji dualista Magyarországon az 1905. január 26. és február 4. között zajlott választáson az addig kormányzó Szabadelvű Párt elvesztette abszolút többségét. Ennek ellenére Ferenc József mégis hivatalban hagyta Tisza István kormányát, s ezt követően politikai válság bontakozott ki. Majd Tisza 1905. júniusi lemondása után az államfő Fejérváry Géza bárót nevezte ki miniszterelnöknek, aki parlamenten kívüli kormányt alakított és alkotmányellenesen kormányzott. A szövetkezett ellenzék és az uralkodó között hosszas előkészületeket követően létrejött egy egyezség, az úgynevezett áprilisi paktum, amelynek értelmében a választásokon győztes Függetlenségi Párt a kormányra kerülés érdekében lemondott katonai követeléseiről, felfüggesztette a nemzeti ellenállását és átvállalta a kormányzás felelősségét. Ennek a kormánynak a megalakulását mutatja be a tanulmány. Nyomon követi azt, hogy miért esett a király választása ismét Wekerle Sándorra. Felvázolja azt, hogy a miniszterelnök hogyan választotta ki minisztereit és alakított kormányt. Valamint elemzi annak lehetőségét, hogy a '67-es kormány miképpen tud egy '48-as többségű képviselőházzal a háta mögött kormányozni.

Kulcsszavak: dualizmus, ellenzéki pártok szövetsége, koalíciós kormány, Wekerle Sándor, 1906

DR. KÁRBIN ÁKOS PHD, tudományos főmunkatárs, VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár Dualizmus-kori kutatócsoport (akos.karbin@veritas.gov.hu).

Summary

In the dualist Hungary of the early 20th century, the ruling Libertarian Party lost its absolute majority in the elections held between 26 January and 4 February 1905. However, Joseph Franz still let István Tisza's government in office, and thus a political crisis ensued. After Tisza's resignation in June 1905, the head of state appointed Baron Géza Fejérváry as prime minister, who formed an extra-parliamentary government and governed unconstitutionally. After lengthy preparations, a deal was struck between the allied opposition and the ruler, known as the April Pact, under which the election-winning Independence Party, in order to become the governing party, renounced its military demands, suspended its national resistance and took on the responsibility of governing. The study describes the formation of this government. It traces the reasons behind the King's choice of electing Sándor Wekerle once again. It also analyses the possibility of a '67 government leading with a '48 majority in the House of Representatives.

Keywords: dualism, alliance of opposition parties, coalition government, Sándor Wekerle, 1906

BEVEZETÉS

Wekerle Sándor egy alkalommal már bizonyította rátermettségét és politikai képességét az egyházpolitikai reform megvalósítása során. Ekkor az volt Ferenc József döntése, hogy az esetben szentesíti az állam és egyház funkcióinak szétválasztásával kapcsolatos törvényeket, ha a miniszterelnök lemond. Wekerle pedig nem állt az új törvények és a kibontakozás útjába és átadta másnak a kormányrudat.

1896-tól a Közigazgatási Bíróság elnökeként tevékenykedett. A századfordulót követően több ízben felmerült a neve, mint lehetséges pénzügyminiszter, vagy hovatovább miniszterelnök. Végül a politikai erőter az 1900-as évek első éveiben megérlelte a helyzetet arra, hogy a kipróbált és egykor bevált Wekerle, mint hűséges és '67-es politikus visszatérhessen a miniszterelnöki bársonyszékbe. Még ha maga erre nem is vágyott kifejezetten. Az 1905. évi választások eredményét figyelmen kívül hagyva az uralkodó, valamint a Tisza István majd Fejérváry Géza vezette kormányok válságot idéztek elő. Fejérváry 1905-től folyamatosan kereste az utódját, illetve a szövetkezett ellenzék kísérletet tett az uralkodóval történő megegyezésre, a párbeszéd, a zárkózottság, az elvárások és a lehetőségek erőterében.

AZ ÁPRILISI PAKTUM – A FÜGGETLENSÉGI PÁRT KORMÁNYRA
KERÜLÉSÉNEK ZÁLOGA

Méray-Horváth Károly 1906 februárjától egyeztetéseket folytatott a kibontakozás érdekében és az általános választójogért lobbizott, s végül megnyerte az ügynek Vörös Lászlót, Kristóffy Józsefet és Kossuth Ferencet is. Ezáltal április 2-ára elkészült egy megállapodási tervezet az alkotmányos rend helyreállítására és az általános választójog megvalósítására, amelyet természetesen Kossuth is jóváhagyott, s ehhez szerinte olyan kormányt lenne érdemes alakítani, amelyben három függetlenségi mellett, három, a választójog bővítését támogató '67-es politikus kapna helyet (Gratz, 1992:114–115). Magyarul a Függetlenségi Párt engedett. A tervezet aznap este Kristóffyhoz került, aki azzal éjszaka felkereste Fejérváryt, s ő szintén támogatta azt, így másnap korán reggel mindketten Bécsbe utaztak, így a király előtt számoltak be meg egyezésükről, aki megbízta Fejérváryt, hogy egyeztessen Kossuthal. Megállapodtak abban is, hogy Ferenc József Wekerlét bizza meg kormányalakítással (Gratz, 1992:116). Kristóffy erre így emlékezett vissza: „[a király] rögtön azt kérdezte: kit gondolunk a miniszterelnöki állásra? Fejérváry három nevet terjesztett elő következő sorrendben: Wekerle Sándor, gróf Csáky Albin, báró Bánffy Dezső. Fejérváry Wekerlét, én Bánffy-t támogattam. A király Wekerle mellett döntött” (Kristóffy, 1927:348).

Szterényi József április elején Bécsben tárgyalt a közös hadügyminisztériumban a hadseregszállítások következtében a kvóta szerinti magyar részesedés ügyében, és ekkor üzent Wekerlének, hogy készüljön föl arra, hogy a király három nap múlva meg akarja hallgatni (Szterényi, 1925:11).

Fejérváry és Wekerle közvetítők – Vörös László kereskedelemügyi miniszter és államtitkára, Szterényi, aki a koalíció vezérlő-bizottságával a kapcsolattartót jelentette – segítségével az új kormány megalakítását megelőzően találkoztak (Szterényi, 1925:11). Fejérváry éjjel kereste fel Wekerlét annak Damjanich utcai lakásán az ügyek operatív előkészítése céljából. A koalíció vezetői április 5-én ismét egyeztettek és megállapodás született arról, hogy a koalíció összes pártja vállalja az általános választójognak kormányprogramra tűzését. Majd Kossuth táviratozott Fejérvárynak arról, hogy a koalíció teljesíti Ferenc József akaratát (Dolmányos, 1976:297). Az ellenzék, vagyis a koalíció vezérlő-bizottsága 1906. április 5-én érkezett meg Bécsbe, s annak tagjait a király több ízben fogadta. Másnap Andrássy és Kossuth is a császárvárosba utaztak, s hosszas egyeztetést követően Fejérváryval rendezték a vitás kérdéseket, vagyis a koalíció által vállalt kötelezettségeket írásban rögzítették, így e nyolc pontból álló dokumentum áprilisi paktumként vált ismertté. A megbékélés érdekében tehát a koalíció feladta programját és vállalta a katonai követelések kikapcsolását, a költségvetés és az újoncjutalék megszavazását, a külkereskedelmi szerződések kodifikációját, a Tisza- és Fejérváry-kormányok teljes felmentésének biztosítását és végül, de nem utolsó sorban a választójog kiszélesítését (Hanák, 1978:605). A paktum utolsó pontja még arról is rendelkezett, hogy előrehozott választásokat írnak ki, s a kormány, ha végrehajtotta programját, lemond. Tehát – ahogy a kabinet tagjai önmagukra is hivatkoztak – itt egy átmeneti kormány megalakításáról volt szó.

Herczeg Ferenc a paktumra így emlékezett vissza: „Az ellenzék, hogy udvarképes legyen, kénytelen volt az előszobában leadni összes függetlenségi elveit, amelyekért évtizedek óta

küzdött, a választóközönséget pedig úgy igyekezett megnyugtanni, hogy nagyszerű, egyelőre azonban még titokban tartandó nemzeti vívmányok délibábját csillogtatta meg előtte. Kossuth például azt mondta egyik beszédében: «Apám elveket hirdetett, mi cselekszünk!» Apponyi Albert pedig nem kevésbé sokatmondóan: «Bízzatok bennünk akkor is, mikor ajkunk néma!» Hogy paktumot kötöttek, mely a katonai követelmények kikapcsolására kötelezte őket, azt bölcsen elhallgatták. Ez a hazugság tette beteggé és ölte meg végül a «nemzeti kormányt» (Herczeg, 1985:423).

Kossuth tehát az apja által vallott elveket adta fel pártja és egyúttal a maga nevében. A leendő kereskedelmi miniszter teljesen tisztában volt tetteinek súlyával és annak beláthatatlan és kiszámíthatatlan politikai következményeivel (R. Várkonyi, 1961:341). Viszont azt gondolta, hogy a népszerűsége megoldja, ha úgy tetszik, majd átsegíti ezeken a kihívásokon.

WEKERLE SÁNDOR MÁSODIK MINISZTERELNÖKI KINEVEZÉSE

Apponyi visszaemlékezésében azt hangsúlyozta, hogy a király a koalíció kormányfőjének olyan személyt kívánt kinevezni, aki az alkotmányos küzdelemben nem volt érintett (Apponyi, 1934:161). Így jött számításba Széll és Wekerle. Az utóbbi azért volt erre esélyesebb, – vélekedett erről Apponyi – mert az elmúlt időszakban nem vállalt politikai szerepet. Ferenc József jóval simulékonyabbnak és leleményesebbnek tartotta Wekerlét, mint Széllt, így ezért esett a választása rá. Wekerle meglehetősen népszerű volt még ekkor is, melyről Herczeg Ferenc így vélekedett: „Külséjében egy manchesteri nagyiparosra emlékeztetett, de egy kivételesen nagystílú, szeretetreméltó és elmés nagyiparosra. Az volt a híre, hogy ő Magyarország Üdvöskéje és való igaz, neki minden sikerült, amibe belekapott” (Herczeg, 1985:251).

A Fejérváry-kormány 1906. április 7-én Budapesten tartotta aznapi első minisztertanácsi ülését, ahol huszonkilenc pontot tárgyaltak meg. Fejérváry ezen nem vett részt, helyette Vörös László kereskedelemügyi miniszter elnökölt (MNL OL K 27. MTJK 1906. április 7. (22/M.T.)). Majd értesülve arról, hogy az érintettek megállapodtak az új kormányról, így tartottak egy második minisztertanácsot, ahol már Fejérváry elnökölt, s Kristóffy nyugdíjügye mellett a kormány benyújtotta lemondását az uralkodónak. „A miniszterelnök úr kezdeményezésére a magyar összes minisztérium elhatározta, hogy a változott politikai viszonyokra való tekintettel lemondását benyújtja (MNL OL K 27. MTJK 1906. április 7. (23/M.T.)).” Másnap a kabinet Bécsben volt, s az új kormány megalakulása előtt még tartottak egy minisztertanácsot, amelyen előterjesztették Gromon Dezső báró, a Fővárosi Közmunkák Tanácsának alelnöki kinevezését (MNL OL K 27. MTJK 1906. április 8. (24/M.T.)).

Wekerle 1906. április 6-án este érkezett meg Bécsbe (Szerényi, 1925:11). A király 7-én fogadta őt a Burgban, s megbízta a kormányalakítással (MNL OL K 26. 1906–III–1899. Legfelső elhatározás tervezete. Bécs, 1906. április 8.). Wekerle ezen az audiencián azt terjesztette elő, hogy az új kabinetben a koalíció minden pártjának vezetője kapjon helyet. Így biztosított volt az az elv, mely szerint a kiegyezés támogatóinak legyen többsége a kormányban (Dolmányos, 1976:301). Ehhez az államfő hozzájárult. Bár a paktum szerint az volt a rendezőelv, hogy három függetlenségi mellett, három '67-es politikus kap helyet az új kormányban.

Erényi Tibor meglehetősen jól összefoglalta azt, hogy Wekerle milyen szempontok alapján lehetett újra miniszterelnök. „Második miniszterelnökségét Wekerle két tényezőnek köszönhette. Egyrészt az uralkodó, másrészt a koalíció vezetősége (elsősorban Kossuth Ferenc) bizalmának. A reálpolitikus Ferenc József jól tudta, hogy a jó politikus nem híve semmiféle «szakításnak»; szilárd meggyőződése szerint a történelmi Magyarország csak '67-es alapokon tartható fenn. Kossuth Ferenc pedig tudatában volt annak, hogy Wekerle tisztában van a függetlenségi eszme népszerűségével, tömegvarázásával és hajlik bizonyos, a függetlenségiiek által kezdeményezett reformokra. (Pl. a választójog kiterjesztése, a magyar gazdasági és politikai érdekek hatékonyabb képviselése.) (Erényi, 1993:18).”

Krúdy Gyula értékelése szerint a politikusok – Wekerle, Apponyi, Andrássy, Kossuth, Zichy – a Bristol-szállóban hosszan vitatkoztak a kormányról (Krúdy, 1976:360). Kristóffy visszaemlékezésében a következőképpen írt erről: „Már ebéd óta folyt a disputa a Bristol-szállóban, de eredménytelenül. Wekerle délután öt órára volt a királyhoz rendelve; fél öt órakor kivette óráját és az asztalra tette. – Öt percet adok, – mondotta, – ha addig nem határoztok, visszaadom megbízatásomat. És öt perc alatt készen volt az új Wekerle-kormány (április 8.) (Kristóffy, 1927:356).”

A koalíció vezéralakjai Kossuth, Apponyi és Andrássy lényegében a Függetlenségi Párt bal szárnyának beleegyezése nélkül alakították ki a paktumot (Szendrei, 2012:100). Ezért jónéhányan akadtak olyanok is, akik nem kívánták Wekerle visszatérését a politikába. A Függetlenségi Párt berkein belül Holló Lajos e tekintetben felháborodását fejezte ki. A Katolikus Néppártban leginkább Rakovszky István ellenezte azt, hogy a koalíciós kabinet élére egy '67-es, régi szabadelvű politikus kerüljön (Lengyel, 2019:265).

A KOALÍCIÓS KORMÁNY KIALAKÍTÁSA

A kabinet összetétele meglehetősen kényes kérdés volt. Kormányt ugyanis alakítottak már jó pár alkalommal a dualizmus korában, azonban első esetben létesült koalíciós kormány több párt részvételével. Fontos és egyúttal válságot okozó probléma volt az, hogy az 1905. évi januári és februári választásokon az addigi kormánypárt, a Szabadelvű Párt elvesztette az abszolút többségét a parlamentben, amit egy évvel később megrendezett, előrehozott választások újfent megerősítettek 1906 májusában (Pesti, 2002:31). Így logikusan a legtöbb minisztériumi helyet a függetlenségi párti politikusoknak kellett volna betölteniük, azonban ehhez az államfő nem járult volna hozzá. A kormány összetételéhez a Függetlenségi Párt három tagot (Kossuth, Apponyi, Polónyi), a Katolikus Néppárt egy tagot (Zichy) adott. A többi minisztert pedig az Alkotmánypárt biztosította (Wekerle, Andrássy, Darányi és Jekelfalussy) (Dolmányos, 1978:611–612). Később a Horvát Unionista Párt képviselőjében egy tag, Josipovich Géza is csatlakozott a kabinethez.

A Bristol-szállóban nem az összes minisztériumról hoztak döntést, ott csak a belügy, a pénzügy, az igazságügy, a király személye körüli, a vallás- és közoktatásügyi, a kereskedelemügyi és a földművelésügyi tárcák kerültek betöltésre. A honvédelmi és a horvát-szlavón-dalmát tárca nélküli miniszteri státuszokról csak később rendelkeztek.

A kormány, amelynek Wekerle lépett az élére, egyesítette magában a koalíció vezérembereinek nagy részét, akik akkor népszerűségük tetőpontján álltak. Értelemszerűen Wekerle lett a miniszterelnök és az első miniszterelnöki ciklusához hasonlóan a pénzügyi tárcát is maga töltötte be. Wekerle 1895 óta visszavonult a politikai élettől, ugyanakkor bizonyos politikai spekulációkban felmerült a neve, így például az 1903-as esztendő követő válságok miatt az uralkodó, mint megbízható, derék '67-es politikust meghívta kihallgatásokra (Kárbin, 2023:163–170). Ferenc József megbízhatónak tartotta, ugyanakkor az egyházpolitikai reformok keresztülvitele miatt nem kedvelte Wekerlét. Az új miniszterelnök a pártpolitikai életen kívülről került a miniszterelnöki székbe, s hogy szándékait megerősítse, belépett az ifjabb Andrassy Gyula gróf által vezetett Alkotmánypártba. Ezáltal Andrassy és Wekerle kiemelkedtek a kormány személyiségei közül és nagyobb tekintélyük lett az államfő szemében is. Ugyanakkor Wekerle miniszterelnökként teljesen szuverén politikai egyéniség maradt, nem rendelte alá személyét Andrassynak (Szalai, 2003:62). Ezzel együtt Wekerle magát szakembernek, szakpolitikusként tartotta, nem erős pártkatonának. Kormányon belüli pozíciója mellett hangsúlyozta, hogy elsősorban szakember, semmint a különféle pártérdekek kiszolgálója. Azt le kell szögezni, hogy bár Wekerle „erős” embernek számított, ennek ellenére a 11 éves pihenő miatt nem volt meg mögötte a kellő képviselőházi támogatottság. Wekerle és minisztereinek azon része, akik '67-es alapon álltak (például ifj. Andrassy Gyula, Darányi Ignác), jelentette a garanciát az uralkodó számára, hogy alkotmányos politikát fognak folytatni.

A belügyi tárca betöltése meglehetősen kényes kérdést képezett. A Függetlenségi Pártban ellentétes állásfoglalás uralkodott azzal kapcsolatban, hogy a két vezér – Kossuth és Apponyi – viseljen-e tárcát, és ha igen, akkor melyiket. A párt döntő többsége Apponyi belügyminiszteri kinevezését óhajtotta (Polónyi, 1916:84). Ferenc József akarata viszont az volt, hogy függetlenségi párti politikus azt ne nyerhesse el. „A belügyminisztériumot Andrassy Gyula vállalta el, amint hiszem, Őfelsége egyenes kívánságára, mert őiránta, mint a '67-es hagyományok legmarkánsabb örököse iránt, viseltetett mindnyájunk közt a legtöbb bizalommal, vagy mondjuk, a legkevesebb bizalmatlansággal; kívánta tehát, hogy az ő kezében legyen ez a hatalmi tárca (Apponyi, 1934:162).” Andrassy kapta feladatul az általános választójog megvalósítását, melyben ő a kezdetektől nem hitt (Gratz, 1992:124). Pölöskei Ferenc egyenesen a garanciát látta Andrassy személyében a választójogi reform meghiúsulása kapcsán (Pölöskei, 1963:24).

Visszatért Darányi Ignác a földművelésügyi minisztérium élére a Szabadelvű Párt egykori alelnöke, aki Andrassy politikai irányzatához tartozott. Darányi folytathatta az 1895-ben megkezdett majd 1903-ban megrekedt munkáját. „A földművelésügyi tárcára nem is jöhetett más jelölt tekintetbe, mint Darányi Ignác, aki iránt az egész gazdaközönség jól megérdemelt és osztatlan bizalommal viseltetett; politikailag ő az Andrassy-csoporthoz tartozott, mely akkor alakult meg Alkotmánypárt név alatt (Apponyi, 1934:162).” Wekerle régi barátjára és egyetemi évfolyamtársára számított a kormányalakításnál, és 1906. április 7-én este fél kilenckor telefonon tájékoztatta kinevezéséről (Fehér, 2017:368). Az 1906 és 1910 közötti parlamentet nevezhetjük az agrárius országgyűlésnek is, hiszen többségben voltak az agrárius képviselők. Darányinak pedig kiváló kapcsolatai voltak az érdekvédelmi szervezetekkel, kiváltképpen az OMGE-vel.

Az Alkotmánypárt biztosította a honvédelmi minisztert is, ám bár Jekelfalussy Lajos Wekerléhez hasonlóan csak 1906 áprilisában lépett be Andrassy pártjába. A tábornagy régi magyar nemesi családból származott és korábban a bécsi k. u. k. Hadügyminisztérium osztályfőnökeként szolgált (Hajdu, 1999:119). A kormány kialakításakor Jekelfalussy nem volt jelen a Bristol-szállóban. Viszont a tábornok bírta Ferenc József bizalmát, mivel a tárcát ő bízta rá (A magyar országgyűlés, 1906:402). A hivatalt ideiglenesen Wekerle, majd 1906. április 14-től a tábornok látta el (Bölony, 1987:89). Apponyi erről ekképpen nyilatkozott meg: „A honvédelmi tárcát Jekelfalussy Lajos tábornok nyerte el, akiben Őfelsége is, mi is teljesen megbízunk; tetőtől talpig magyar érzelmű, a nemzeti követelésekkel rokonszenvező férfiú volt, akit valóban kollégánknak tarthattunk, nem pedig hozzánk kivezényelt császári és királyi főtisztnek” (Apponyi, 1934:162).

A paktum értelmében a Függetlenségi Párt három tagot adott a kormánynak. Közülük a legkülönlegesebb Kossuth Ferenc, Ferenc József ádáz ellenségének, Kossuth Lajosnak a fia. Kossuth jobban lelte volna örömét a belügyi tárcában, azonban amint arról fentebb olvashattunk, az államfő erről hallani sem akart. Így a paktum nyomán, valamint Ausztria és Magyarország közötti kiegyezés, vagyis az esedékes vám- és kereskedelmi szerződésre tekintettel ez a tárca is kardinális fontosságúnak tekinthető. Viszont az osztrák kormányban és egyáltalán az osztrák népben általános gyanakvás és félelem elegyedett a többségi függetlenségi párti országgyűléssel és legfőképpen a Kossuth névvel szemben (Szterényi, 1925:15). Az osztrákok számára maga a Kossuth név is programot jelentett (Allmayer-Beck, 1956:168). A kormányalakításkor Kossuth egészsége megromlott, meglehetősen sokat betegeskedett. Felkérte a Fejérváry-kormány korábbi kereskedelmi államtitkárát, Szterényi Józsefet, hogy az új kabinetben is vállalja ezt a tiszteletet (Szterényi, 1925:15). A király nem kedvelte Kossuth Ferencet, mivel egy világ választotta el tőle, mégis kinevezte és korábban elképzelhetetlen módon tárcát kapott a nemzeti kabinetben (Bled, 1988:486).

Az igazságügyi miniszteri pozíciót Polónyi Géza vette át, aki egyébként Wekerlével egy időben, 1848-ban született, s szintén jogot végzett. Polónyi ügyvéd volt, aki 1881-től több országgyűlési cikluson keresztül a Függetlenségi Párt színeiben nyert mandátumot a képviselőházba. Mint az ellenzék egyik vezére sikerrel szervezte az 1903. évi parlamenti obstrukciót. Jelentékeny szerepe volt a koalíció hatalomra kerülésében. Gratz Gusztáv meglehetősen szűklátókörűnek mutatja be, mivel tűzön-vízen keresztül a nemzeti érdeket kívánta érvényesíteni a közös hadseregben, „Nem is jutott eszébe önmaga előtt felvetni a kérdést, hogy mit érnek ezek a jogok, ha a nemzet biztonságát feláldozzuk értük (Gratz, 1992:119–120).”

A vallás- és közoktatásügyi tárcára szintén a Függetlenségi Párt delegálhatott minisztert, s azt Apponyi Albert nyerte el. Apponyi nem értett az egyházhoz és az oktatáshoz, nem volt tájékozott ezeknek a szakterületeknek a kérdéseiben. Így mint pártvezér a fontos kérdések lényegére koncentrált, azért, hogy a viták kapcsán azokra reflektálni tudjon (Anka, 2014:68). „Ennek az én tárcavállalásomnak erős politikai háttere volt, mert éppen ettől a tárcától fáztam leginkább, tekintettel az annak keretében előforduló kényes egyházpolitikai kérdésekre. Mégis vállalnom kellett, mert a néppárt természetesen nagy súlyt fektetett annak miként való betöltésére; mivel pedig, tekintettel a szövetkezett pártok liberális elemeire, nem vihette keresztül, hogy az ő köréből vételessék a vallás- és közoktatásügyi miniszter, egyedül az én

személyemben talált elegendő garanciát a szívén fekvő vallási érdekek szempontjából (Apponyi, 1934:162).” A koalíció kormányalakításakor két egymástól eltérő nézet állt szemben a függetlenségi politikusok tárcavállalása kapcsán. Apponyi párttársai közül jónéhányan azon a véleményen voltak, hogy se ő, se Kossuth ne vállaljanak tárcát az új kabinetben, mert az árt-hat a népszerűségük csúcspontján álló honatyáknak (Anka, 2014:69). Apponyi aggodalmaira Sztérényi József is ráerősített visszaemlékezéseiben: „Nem hinném, hogy valaha is gondolt volna arra, hogy még kultuszminiszter is lehessen, sőt ismerem egy mondását, mely szerint sok mindent el tudna magának képzelni, csak azt nem, hogy ő valaha kultuszminiszter lehessen (Sztérényi, 1925:13).” A pártban egy másik szemlélet is uralkodott, mely szerint a minisztériumok között meghatározó belügyi tárcát a Függetlenségi Párt egy prominensének kellene betöltenie, nevezetesen Apponyinak. Mint fentebb említettem, ehhez a király semmi esetre sem járult volna hozzá.

A Katolikus Néppárt adta a kabinet király személye körüli miniszterét Zichy Aladár gróf személyében, aki a néppárt vezére volt, s egyúttal a Bristol-szállóban is ott volt Wekerle mellett. Zichy apját, Zichy Nándor grófot tekintette mentorának, aki a Wekerle-féle egyházi reformok elleni küzdelemben hozta létre a néppártot 1895-ben (Szabó, 1977:197–198). A néppárt érdekei úgy kívánták Dolmányos megítélése szerint, hogy Zichy ellensúlyozza a radikális közjogi törekvéseket és a „feléledő igazi reformszellemet” (Dolmányos, 1976:305).

A Bristol-szállóban nincs jelen a horvát-szlavón-dalmát tárca nélküli miniszter, így ezt a pozíciót is ideiglenesen a kormányfő töltötte be. De a horvát-magyar kiegyezésben rögzített jogok alapján a szárborból minisztert küldtek a magyar kormányba, amelyet az esetek döntő többségében magyarbarát horvát arisztokrata családok tagjai töltöttek be (Varga–Sokcevsits, 2022:417–418). Végül a tárcát a Horvát Unionista Párt színeiben Josipovich Géza látta el 1906. április 23-tól.

A VÁLASZTÁSOK

Wekerle tehát a szállóban kialakított kormánylistával a kezében jelent meg a királyi audiencián, amelyre az uralkodó áldását adta. Így Ferenc József 1906. április 8-án kinevezte Wekerle Sándort második alkalommal miniszterelnöknek, s ő megalakította kormányát, a miniszterek letették az esküt (MNL OL K 26. 1906–III–2001. Kossuth, Apponyi, Polónyi, Zichy, Andrássy és Darányi miniszterek esküje. Bécs, 1906. április 8.). A második Wekerle-kormány első minisztertanácsi ülését 1906. április 8-án tartotta Bécsben, amelyen részt vettek a frissen kinevezett miniszterek is: Zichy, Andrássy, Kossuth, Darányi, Apponyi és Polónyi. Itt intézkedéseket tettek arra, hogy az előrehozott választások április 29. és május 8. között kerüljenek megrendezésre, s az uralkodó az országgyűlés következő ülészakát 1906. május 19-re hívja egybe (MNL OL K 27. MTJK 1906. április 8. (25/M.T.)).

A második Wekerle-kormány kinevezésére sokan nagy várakozással tekintettek. Egy ország lélegzett föl a válság után. Az új kormány tagjai népszerűségnek örvendtek és ez nagy bizalmi tőkét hordozott magában. A kormány Bécsből Budapestre utazott, s a vonatnak a Keleti pályaudvarra történő megérkezésekor 50 000 fős éljenző tömeg várta (Geyr, 1993:220). Egy nagyszerű alkalom a triumfálásra, egy megkönnyebbült nemzet örömteli pillanatai. Biza-

lommal teltek el és azt várták, hogy valami egészen új következik a Fejérváry-kormány ténykedését követően. Ennek az ünneplésnek Wekerle állt a középpontjában. A Borsszem Jankó úgy mutatta be ezt az aktust, hogy Wekerlét az óriás Szent Kristófként ábrázolta, akinek a vállain ülve kelnek át a válság folyamán a jóval kisebb figurák úgy, mint Darányi, Zichy, Andrássy, Kossuth, Apponyi és Polónyi (Tamás, 2021:235).

Egyes megközelítések szerint a kinevezését megelőzően Wekerle is meglehetősen nagy feladatnak látta a Fejérváry-kormányt követő új miniszterelnök feladatait, s némi szkepszissel tekintett a jövőbe: „Nem szabad felednünk, hogy eleinte a koalíció életképességében még azok is kevéssé bíztak, akik azt csinálták. Maga Wekerle Sándor, aki hivatva volt arra, hogy a koalíció hajóját vezesse, nem éppen sokkal második miniszterelnöksége előtt nagyon szkeptikusan nyilatkozott azokról az eredményekről, amelyek ez úton elérhetők. Prekáriusnak és szerfölött nehéznek jelezte annak az államférfinak a helyzetét, akinek feladata lesz az ügyeket irányítani” (Bernát, 1909:15–16).

Viszont számosan akadtak olyanok, akikre döbbenettel hatott Wekerle és kabinetjének kinevezése. Többek között Ady Endrére, akit Vészi József, a miniszterelnökség sajtófőnöke a Fejérváry-kormány alatt sajtósként alkalmazott havi 300 koronáért (Mucsi, 1980:53). Maga a költő erről így nyilatkozott Brüll Adél húgának, Bertának írott levelében: „még mindig Budapesten vagyok. Nagyon szerencsétlen. Csak annyit tudok, hogy három héten belül mindenképpen megyek. A kormányváltozás hirtelensége iszonyúan sújtott” (Ady Endre levele Brüll Bertához. Budapest, 1906. ápr. 8. után. In: Ady Endre összes művei 1998:154).

Ugyancsak rezignált és csalódott volt Ferenc Ferdinánd trónörökös. Hiszen ő Kristóffy József törekvéseinek nagy támogatója volt. A trónörökös azon sértődött meg, hogy az országgyűlés megnyitása alkalmából felolvasott uralkodói trónbeszédben szó esett a magyar alkotmányos garanciát biztosító intézkedésekről (Bled, 2013:125).

Maga Wekerle is tisztában volt azzal, hogy nem kis feladatra vállalkozott. Hiszen itt az 1867-es kiegyezést ellentétesen felfogó pártok konfrontációja közepette kellett kormányoznia. Ebben a politikai környezetben több mint megfelelő volt az ő asszertív személyisége, simulékonysága. Erre egy jó példa: „Ő maga mindig meggyőződéses 67-es volt, mégis egy koalíciót és kormányt kellett vezetnie, amelynek többsége 48-as alapon állott, sőt a Justh-féle balszárny erősen a 49 felé hajlott. Egy Tisza-szerű, egyenes, szókimondó egyéniség ezt a helyzetet már az első percben felbőritotta volna és csak egy Wekerle nagy lavírozó tehetsége tudta ezt a legkülönbözőbb összetakolt politikai szövetséget az önálló vámterület, önálló bank kérdéseinek Scylla és Charibdis között két évig elvezetni. Apponyi pártállásánál fogva nem jöhetett a miniszterelnökségnél számításba, Andrássyban minden nagy kvalitásai dacára éppen az hiányzott, ami Wekerlét erre a feladatra mintegy predesztinálta: az alkalmazkodni tudás és az egyéni érintkezés művészete. Csak egy Wekerle tudta elhíttetni Kossuth Ferencsel, hogy minden tétivel a 48-as eszméket szolgálja, hogy a függetlenségi eszméhez egy perccig sem lesz hűtlen (Szontagh, 1934:58)”.

Magyarországon a paktum megkötését követően új választásokat írtak ki, amelyre 1906. április és május fordulóján került sor. A koalíció pártjai felosztották egymás között a kerületeket, ahol mindhárom koalíciós párt ugyanazt a közös jelöltet támogatta. Ezáltal nem volt különösen nehezebb kihívás mandátumhoz jutni. Ennek ellenére mégis sor került némi né-

zeteltérésre, mivel a megállapodást a függetlenségek megközelítőleg húsz kerületben figyelmen kívül hagyták. Ezért az Alkotmánypárt a függetlenségek korteszszközei és a hanyag szervezés miatt kevesebb mandátumhoz jutott. A Függetlenségi Párt a megszerezhető 413 mandátumból 253-at meg is szerzett, amely így abszolút többséggel rendelkezett az országgyűlésben. Míg az Alkotmánypárt 71 mandátumot gyűjtött, ami, úgy gondolták, az ország stabil kormányzása érdekében kevés. Az Alkotmánypárt nem tudott profitálni a Tisza István által feloszlatott Szabadelvű Párt szavazóbázisából, míg az 1905. évi választásokon 159 szavazatot, addig az 1906. évin már csak 71 mandátumot voltak képesek gyűjteni. Végül a képviselőcsoport 89 főre duzzadt a régi szabadelvűeket támogató erdélyi szászok és az olyan volt szabadelvűek végett, akiket régi kerületeikben pártönkívként újból megválasztottak. A Katolikus Néppárt 33 kerületben szerzett mandátumot. A korábbi szabadelvű párti többségű parlamentekhez képest új elem a 25 nemzeti képviselőt magába foglaló parlamenti patkó (Gratz, 1992:127). A nemzetiségi képviselők számára egy új tér nyílt, hiszen szakíthattak a korábbi szabadelvű többségű parlamentben megszokott passzivitás politikájával.

A paktumban rögzített pontok a függetlenségi politika sarokköveit lehetetlenítették el, lényegében egy '67-es alapú kormány alakult, amely a királyra esküdt fel. Ezzel a megalakított és megkonstruált kormánnyal állt szemben a függetlenségi többségű új képviselőház 1906 májusában. A paktum tulajdonképpen programot biztosított, amelyek között egyetlenegy függetlenségi elemet sem találunk. Mégis a választáson a korábbi szabadelvű kerületek többségéből is függetlenségi képviselők kerültek be az országgyűlésbe. Tehát az új kormánynak az lett a feladata, hogy függetlenségi képviselőházi többséggel kell '67-es politikát folytatnia.

Wekerle korábbi választókerületével szemben Temesvár városban indult, s nyert. Andrassy Kassán, Olaszliszván és Töketerében nyert mandátumot, amelyek közül a kassait tartotta meg. Darányi a Zala vármegyei Tapolca kerületben, míg alkotmánypárti társa Jekelfalussy pedig Zólyom megye Zólyom kerületben győzött. A függetlenségek közül Apponyi szokásos módon Jászberény várost, Kossuth Cegléd várost, végül Polónyi Budapest székesfőváros IV. kerületét képviselte az újonnan megalakuló országgyűlésben. Néppártiként Zichy a Zala megyei Nagykanizsa kerületből, s végül, de nem utolsó sorban, Josipovich a horvát országgyűlésben Novigrad kerületből került a képviselőházba.

URALKODÓI TRÓNBSZÉD ÉS KORMÁNYPROGRAM

A destabilizáció éveit követően a közvélemény, a politika, illetve legfőképpen az uralkodó a stabilizációt várta a koalíciós kabinetttől. Ezért egy körültekintő trónbeszédet, tehát az új országgyűlést megnyitó szöveget kellett a miniszterelnöknek szerkesztenie. „Most midőn fegyveres erővel oszlattatott fel az országgyűlés, talán nem lehet kevesebbet mondani, s az alkotmánybiztosítékról is kell valamit mondani”, egyúttal szöveget arról is Daruváry Géza kabinetirodai titkárhoz írt levelében, hogy a miniszterekkel hosszan vitatkozott a trónbeszéd végleges verziójának kialakítását megelőzően (MNL OL I 35. Kabinettsarchiv: Geheimakten: Nachlass Daruváry (1903–1911). 2. doboz. Wekerle Sándor levele Daruváry Gézához. Budapest, 1906. május 9. 42–44. f.).

Ferenc József a budai várban felolvasott, az 1906 és 1911 közötti országgyűlési ciklust megnyitó trónbeszédében szolt a korábbi ciklust megzavaró alkotmányos válságról. Majd hosszan kifejtette az új ciklussal kapcsolatos elvárásait: a törvényes jogrend helyreállításával, az újoncmegajánlással, az általános választójoggal, a szociális kérdés kezelésével, s a küszöbönálló vám- és kereskedelmi szerződéssel kapcsolatban (Képviselőházi Irományok, 1906:1–3). Tehát az új országgyűlésnek számos feladata került említésre a trónbeszédben, s ennek egy része a paktumban is szerepelt, úgymint az általános választójog és a gazdasági közösség Ausztriával. Ugyanakkor hangsúlyosan szerepelt a trónbeszédben új elem is, mint a horvát egyezmény becikkelyezése, a katolikus autonómia vagy a szociálpolitika.

Az új miniszterelnök 1906. május 29-én a képviselőházban elmondott beszédében ismertette kormányprogramját, amelyet a trónbeszéddel igyekezett összhangba hozni (Képviselőházi Napló, 1906:30–33). Beszédében szolt az életszínvonal-emelés fontosságáról, a mezőgazdaság belterjesebb fejlődésének szükségességéről, a kisbirtok terheinek csökkentéséről, a telepítésekről és parcellázásokról, a mezőgazdasági munkásság jogviszonyainak rendezéséről, tehát a szociálpolitikáról, továbbá előírnyozott egy új iparfejlesztési törvényt. A programbeszéd javarészt tartalmazta a koalíció által kinyilatkoztatott választási ígéreteket.

Az első nehézség éppen a trónbeszédben rögzített kvóta megállapítását és a gazdasági kiegyezés megkötését képezte (Matlekovits, 1922:42). Tehát az uralkodó elvárta és a trónbeszédben rögzítette, Wekerle a Házban programra vette a kvóta megállapítását és a gazdasági kiegyezést. Ugyanakkor ez a kérdés egyrészt birodalmi szinten Ausztria és Magyarország között is egy ütközési pontot képezett, másrészt ehhez jött hozzá még belülről Magyarországon az a sajátságos helyzet, hogy a '67-es felfogás és a függetlenségi meggyőződés erről a kérdéstről homlokegyenest ellenkezően vélekedett. Sőt a függetlenségieknek ott volt még az a kényszer is, hogy a kormányra kerülésük érdekében lemondtak követeléseikről és beleegyeztek ezen pontok megoldásába. Végtére is mondhatni, nehéz helyzetben volt Wekerle mikor ennek a gazdasági vetületű, mégis módfelett átpolitizált kérdésnek a megoldására vállalkozott.

ÖSSZEGZÉS

Tizenhárom évvel a valódi összeomlás előtt Magyarország helyzete, vagy akár az egész Monarchia remegett volna meg abban az esetben, ha Ferenc József hatalomra engedi a nemzeti törekvéseivel a Függetlenségi Pártot 1905-ben. Ennek kivédésére az uralkodó egy mély alkotmányos válságba is hajlandó volt belevinni az országát. Ugyanakkor ilyen eseményeket követően a politikai szereplőkben, a polgárokbán is megfogalmazódott a remény a változásra, a megegyezésre, ha úgy tetszik a kiegyezésre. Így történhetett, hogy a politikában már kipróbált és tehetséges Wekerle Sándor alakíthatott kormányt. Wekerle nem volt könnyű helyzetben, hiszen a kiegyezést ellentétesen felfogó elemekből kellett egy '67-es alapon működő kormányt megalkotnia és működtetnie. Bár ebben segítségére volt az áprilisi paktum, amely alapján a függetlenségiiek lemondtak főbb politikai törekvéseikről a kormányra kerülés érdekében, még ha az csak átmeneti kabinetnek volt is kikiáltva. Szóval Wekerle világszámra készült, megkísérelt '48-as politikát '67-es alapon folytatni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A magyar országgyűlés (1906): A főrendiház és a képviselőház tagjainak életrajzi adatai. 1906–1910. évi országgyűlés. „Jókai” Könyvnyomda, Budapest.
- Ady Endre összes művei (1998): Vitályos László Szerk.: *Ady Endre levelezése*. 1. Kötet (1895–1907) Kritikai kiadás. Akadémiai Kiadó–Argumentum Kiadó, Budapest.
- Allmayer-Beck, Johann Christoph (1956): *Ministerpräsident Baron Beck. Ein Staatsmann des alten Österreich*. Verlag für Geschichte und Politik, Wien.
- Anka László (2014): *Gróf Apponyi Albert belpolitikai pályafutása a dualizmus korában*. Doktori Disszertáció, ELTE BTK, kézirat.
- Dr. Gróf Apponyi Albert emlékiratai 1899–1906. (1934) II. kötet. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
- Bernát István [Papharaszti] (1909): *A koalíció tervei és alkotásai 1906–1909*. Hornyánszky Viktor Császári és Királyi Udvari Könyvnyomdája, Budapest, 1909.
- Bled, Jean-Paul (2013): *Franz Ferdinand. Der eigensinnige Thronfolger*. Böhlau Verlag, Wien-Köln-Weimar.
- Bled, Jean Paul (1988): *Franz Joseph. „Der letzte Monarch der alten Schule.”* Böhlau Verlag, Wien-Köln-Grz.
- Bölgöny József (1987): *Magyarország kormányai, 1848–1987*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Dolmányos István (1976): *A koalíció az 1905–1906. évi kormányzati válság idején*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Dolmányos István (1978): A koalíció kormányzatának első szakasza. In: *Magyarország története 1890–1918*. II. kötet. Főszerk. Hanák Péter. Szerk. Mucsi Ferenc. Akadémiai Kiadó, Budapest. 611–612.
- Erényi Tibor (1993): *Liberalizmus és kormánypolitika. Wekerle Sándor három miniszterelnöksége*. Múltunk, 1. szám 3–36.
- Fehér György (2017): *Darányi Ignác élete (1849–1927)*. Gondolat Kiadó–Magyar Mezőgazdasági Múzeum, Budapest.
- Geyr, Géza Anderas von (1993): *Sándor Wekerle 1848–1921. Die politische Biographie eines ungarischen Staatsmannes der Donaumonarchie*. R. Oldenbourg Verlag, München.
- Gratz Gusztáv (1992): *A dualizmus kora. Magyarország története, 1867–1918*. II. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Hajdu Tibor (1999): *Tiszttakar és középosztály 1850–1914. Ferenc József magyar tisztjei*. História-MTA Történettudományi Intézete, Budapest.
- Hanák Péter (1978): Az 1905–1906. évi politikai válság. In: *Magyarország története 1890–1918*. I. kötet. Főszerk.: Hanák Péter. Szerk.: Mucsi Ferenc. Akadémiai Kiadó, Budapest. 557–608.
- Herczeg Ferenc emlékezései (1985): *A várhegy. A gótikus ház*. Szerk.: Németh G. Béla. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest.
- Kárbin Ákos (2023): A második Wekerle-kormány megalakulása. Wekerle Sándor útja a második miniszterelnöki kinevezéséig. In: Szerk.: Ujváry Gábor. *VERITAS Évkönyv 2022*. Magyar Napló–VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár, Budapest. 162–180.
- Képviselőházi Irományok (1906): *Az 1906-dik évi május hó 19-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának irományai*. I. kötet. Budapest, Pesti Könyvnyomda Rt. 1906. 1–3.
- Képviselőházi napló (1906): *Az 1906-dik évi május hó 19-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai képviselőházi napló I. kötet*. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest.
- Kristóffy József (1927): *Magyarország kálváriája. Az összeomlás útja. Politikai emlékek 1890–1926*. Wodianer, Budapest.
- Krúdy Gyula (1976): *Kossuth fia*. Magvető Kiadó, Budapest.
- Lengyel Ernő (2019): A koalíció története. In: *A magyar országgyűlés története 1867–1927*. Szerk.: Balla Antal. Országgház Kiadó, Budapest. 265–313.
- Matlekovits Sándor (1922): *Wekerle Sándor emlékezete*. Magyar Lap- és Könyvkiadó Részvénytársaság, Budapest
- Mucsi Ferenc (1980): Ady, Vészi József és a Budapesti Napló. In: Csáky Edit Szerk.: „*Akarom: tisztán lássatok?*”. Tudományos ülésszak Ady Endre születésének 100. évfordulóján. Akadémiai Kiadó, Budapest. 47–56.
- Pesti Sándor (2002): *Az újkori magyar parlament. Doktori mestermunkák*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Polónyi Géza (1916): *Birtokpolitika*. Hunnia Nyomda Rt., Budapest.
- Pölskei Ferenc (1963): *A koalíció felbomlása és a Nemzeti Munkáspárt megalakulása. 1909–1910*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- R. Várkonyi Ágnes (1961): Adalékok a Függetlenségi Párt történetéhez. Kossuth Ferenc tíz levele. In *Századok*, 95. évf. 2-3. szám 339–369.

- Szabó Dániel (1977): A Néppárt megalakulása. In: *Történelmi Szemle*, 20. évf. 2. sz. 169–208.
- Szalai Miklós (2003): *Ifjabb Andrássy Gyula élete és pályája*. Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézet, Budapest.
- Szendrei Ákos (2012): *Justh Gyula politikai pályája. A függetlenségi politizálás lehetőségei a 19–20. század fordulóján*. Speculum Historiae Debreceniense, 8. (A Debreceni Egyetem Történelmi Intézete Kiadványai.) Debreceni Egyetem Történelmi Intézet, Debrecen.
- Szontagh Jenő (1934): *Arcképek I. Ferenc József korából*. Stephaneum Nyomda R. T., Budapest.
- Szterényi József (1925): *Régmúlt idők emlékei. Politikai feljegyzések*. Pesti Könyvnyomda Rt., Budapest.
- Varga Szabolcs–Sokcevitcs Dénes (2022): *A horvát szábor története*. Országház Könyvkiadó, Budapest.

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

- Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)
- I 35. Kabinettsarchiv: Geheimakten: Nachlass Daruváry (1903–1911). 2. doboz
- K 26. Központilag iktatott és irattározott iratok (1867–1944)
655. csomó 1906–III–1899; 1906–III–2001.
- K 27. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1867–1944 (MTJK)
1906. április 7. (22/M.T.); 1906. április 7. (23/M.T.); 1906. április 8. (24/M.T.); 1906. április 8. (25/M.T.)